

ایرانیان فرزانه

معرفی صحابه ایرانی تبار امامان شیعه (ع)

و

بررسی ارتباط علمی - سیاسی آنها با یکدیگر

مؤلف:

دکتر حیدر پیرعلیلو

عضویت علمی دانشگاه فرنگیان تبریز

ویراستار ادبی:

حمیدرضا فرضی

عضویت علمی دانشگاه آزاد تبریز

سرشناسه	پیرعلیلو سهرن، حیدر، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	ایرانیان فرزانه: (معرفی صحابه ایرانی تبار امامان شیعه (ع) و بررسی ارتباط علمی - سیاسی آنها با یکدیگر) / مولف حیدر پیرعلیلو.
مشخصات نشر	تبریز: انتشارات پژوهش‌های دانشگاه، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ص. ۲۵۲.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۸۳-۰۷۳-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه.
عنوان دیگر	معرفی صحابه ایرانی تبار امامان شیعه (ع) و بررسی ارتباط علمی - سیاسی آنها با یکدیگر.
موضوع	آئمه اثناعشر --- اصحاب
موضوع	Imams (Shiites) -- Ashab
موضوع	اسلام --- ایران
موضوع	Islam -- Iran
شناسه افزوده	انتشارات پژوهش‌های دانشگاه
شناسه افزوده	University Press Publications
رده بندی کنگره	BP۲۶/۵/۹۱۳۹۶
رده بندی دیویی	۲۹۷/۹۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۱۱۴۸۷۶

عنوان کتاب :	ایرانیان فرزانه
تالیف :	میدر پیر علیلو
ناشر :	انتشارات پژوهش‌های دانشگاه
طراح روی جلد :	نعمیه مناف زاده
صفحه آرای :	الهام اعرج فدائی
چاپ و مصافی :	مدیران
تیراژ :	۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ :	۱۳۹۷/اول
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۳۸۳-۰۷۳-۷
قیمت :	۳۰۰۰۰ تومان

مؤسسه نشر و چاپ

انتشارات پژوهش‌های دانشگاه

عضو رسمی انجمن ناشران دانشگاهی

انتشارات پژوهش‌های دانشگاه

آدرس دفتر مرکزی : آذربایجان شرقی ، تبریز ، آبرسان ، مجتمع تجاری بلور ، روبروی کلاتری ، داخل خیاط (ضلع شرقی) ، پلاک ۳۹
 تلفن های تماس بخش مدیریت : ۰۹۱۴۶۱۴۳۴۴/۰۴۱۳۳۲۶۳۱۱۶
 بخش امور فنی : ۰۹۱۴۵۰۱۹۸۵۰/۰۴۱۳۳۲۵۰۲۴۸
 دفتر اهر : شهرستان اهر - میدان معلم - روبروی دارایی - انتشارات پژوهش‌های دانشگاه / دفتر اهر
 مرکز پخش : آذربایجان شرقی ، تبریز ، خیابان امام ، روبروی سه راه طالقانی ، انتشارات شایسته
 تلفن : ۰۹۳۰۸۱۴۸۴۸۶
 تلفن : ۰۴۱-۳۵۵۶۱۹۶۱

www.Pajohesh-daneshgah.ir / Info@pajohesh-daneshgah.ir www.Unpb.org / Info@unpb.org

طبق قانون حمایت از حقوق ناشران و مولفان هر شخص حقیقی و حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر و مولف ، نشر یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید مورد پیگیری جدی قانونی خواهد گرفت و مطابق با جرایم قوانین اسلامی برخورد خواهد شد .

مقدمه.....	۲۳
پیرامون نفوذ تشیع در ایران.....	۳۴
موالی و گرایشات مذهبی.....	۳۷
موالی و شرکت در قیام مختار.....	۴۱

بخش اول : معرفی اصحابی که ایرانی بودن آنها قطعی است

فصل اول : اصحاب علی بن ابی طالب (ع) (۴۰ - ۱۱ ق)

۱- سلمان فارسی (ابو عبدالله).....	۵۰
حضور در جنگ کربلا (ص).....	۵۳
سلمان و قرآن.....	۵۴
ترجمه قرآن به زبان فارسی.....	۵۵
رابطه سلمان با رسول خدا (ص).....	۵۶
سلمان و تبلیغ ولایت علی (ع).....	۵۶
سلمان بعد از پیامبر (ص).....	۵۷
نوشته‌های سلمان و رابطه ویژه او با اهل بیت (ع).....	۶۰
ازدواج و وفات سلمان و مقدار عمر او.....	۶۱
نقش سلمان در گسترش تشیع.....	۶۲
۲- زاذان (ساسان) فارسی ابوعمره.....	۶۳
۳- میثم بن یحیی بحرینی معروف به میثم تمار.....	۶۳

فصل دوم : اصحاب امام زین العابدین (ع) (۹۴ - ۶۱ ق)

۱- ثابت بن هرمز فارسی.....	۶۵
۲- کنکر، ابو خالد کابلی اکبر.....	۶۷
۱- حسن بن شهاب بارقی.....	۷۱
۲- داود بن ابی هند سرخسی.....	۷۱
۳- صالح بن سهل همدانی.....	۷۲

۷۳..... ۴- مقاتل بن سلیمان خراسانی بلخی

فصل چهارم : اصحاب امام صادق (ع) (۱۴۸ - ۱۱۴ ق)

۷۵..... ۱- اسحاق بن بشر کاهلی خراسانی (ابوحذیفه)

۷۶..... ۲- زهیر بن محمد خراسانی

۷۷..... ۳- عمرو بن هارون بلخی

۷۷..... ۴- عیسی بن عمرو فارسی کاشانی

۷۷..... ۵- فضل بن ابی قره سمندلی

۷۸..... ۶- خارجه بن معتب خراسانی مروزی

۷۹..... ۷- زیاد بن مروان قندی

۷۹..... ۸- سلام بن ابی حمزه خراسانی نیشابوری

۸۰..... ۹- عیسی بن ماهان رازی

۸۱..... ۱۰- قاسم بن بهرام همدانی

۸۱..... ۱۱- زیاد بن رستم بن جوالدوز مرگی

۸۱..... ۱۲- محمد بن عباد سریع بارقی

۸۱..... ۱۳- عمرو بن عطیه بارقی

۸۲..... ۱۴- عوف بن نصر بارقی

۸۲..... ۱۵- نوح بن ابی مریم خراسانی

۸۲..... ۱۶- هشام بن سالم جوالیقی جوزجانی

۸۵..... ۱۷- فضل بن عثمان مرادی انباری

۸۵..... ۱۸- عیسی و عمران پسران عبدالله قمی

۸۶..... ۱۹- محمد بن اسحاق بن یسار بن خیار

۸۶..... ۲۰- عیسی مولی الانصار

۸۷..... ۲۱- هارون بن ابو خالد کابلی

۸۷..... ۲۲- عبدالله برقی

فصل پنجم : اصحاب امام موسی کاظم (ع) (۱۴۸-۱۸۲ ق)

۸۷..... ۱- زیاد بن مروان قندی انباری

۸۹..... ۲- موسی بن ابراهیم مروزی خراسانی

۳- منصور بن خالد برقی ۹۰

۴- ابامحمد یونس بن عبدالرحمان قمی ۹۰

فصل ششم : اصحاب امام رضا (ع) (۲۰۲ - ۱۸۳ ق)

۱- ابراهیم بن ابی محمود خراسانی ۹۴

۲- عبدالله بن محمد حَضِیْنِی اِهُوَازِی ۹۵

۳- شاذان بن خلیل نیشابوری ۹۶

۴- علی بن مهزیار اِهُوَازِی ۹۶

۵- فضل بن سِها رِخْذِی ذوالریاستین ۹۷

قتل رضا بن سهل توسط مأمون ۱۰۲

۶- حسن بن سهل رِخْذِی ذوالقائین ۱۰۳

۷- یعقوب بن اسحاق بن سهل بن نوبخت ۱۰۵

۸- عبدالعبار بن مبارک نهاوندی ۱۰۶

۹- عبدالله بن صلت قمی ۱۰۶

۱۰- موسی بن زنجویه تفلیسی ۱۰۷

۱۱- عبدالسلام بن صالح هروی (اباصلت) ۱۰۷

۱۲- یونس بن عبدالرحمان قمی ۱۱۰

۱۳- فضل بن شاذان نیشابوری ۱۱۲

۱۴- محمد بن خالد برقی ۱۱۳

۱۵- ریان بن صلت ۱۱۴

فصل هفتم : اصحاب امام جواد (ع) (۲۲۰ - ۲۰۳ ق)

۱- ابراهیم بن مهروه جسر بابلی ۱۱۶

۲- ابواسحاق ابراهیم بن مهزیار اِهُوَازِی ۱۱۶

۳- ابراهیم بن شیبۀ اصفهانی ۱۱۶

۴- اَحْکَم بن بشار مروزی ۱۱۷

۵- داود بن مهزیار اِهُوَازِی ۱۱۸

۶- سهل بن زیاد آدمی رازی ۱۱۸

۷- شاذان بن خلیل نیشابوری ۱۱۸

- ۸- صالح بن ابی حماد رازی، ابی الخیر ۱۱۹
- ۹- عبدالجبار بن مبارک نهاوندی ۱۱۹
- ۱۰- اسحاق بن ابراهیم حضینی اهوازی ۱۲۰
- ۱۱- محمد بن ابراهیم حضینی اهوازی ۱۲۰
- ۱۲- محمد بن ابی زید رازی ۱۲۱
- ۱۳- ابوطالب عبدالله بن صلت قمی ۱۲۱
- ۱۴- علی بن مهزیار اهوازی ۱۲۲
- ۱۵- یزداد فارسی ۱۲۳
- ۱۶- عبدالعزیز بن مهتاش قمی ۱۲۳
- ۱۷- زکریا بن آدم اشعری قمی ۱۲۳

فصل هشتم : اصحاب امام هادی (ع) (۲۵۴-۲۷۰ ق)

- ۱- احمد بن حمزه قمی اشعری ۱۲۴
- ۲- ابراهیم بن مهزیار اهوازی ۱۲۴
- ۳- ابراهیم بن محمد بن فارسی نیشابوری ۱۲۵
- ۴- احمد بن اسحاق رازی ۱۲۵
- ۵- اسحاق بن اسماعیل نوبخت ۱۲۵
- ۶- داوود بن ابی زید نیشابوری ۱۲۶
- ۷- حسن بن خُرزاد قمی ۱۲۶
- ۸- آباعلی حسین بن اشکیب مروزی ۱۲۷
- ۹- سهل بن زیاد آدمی رازی ۱۲۷
- ۱۰- علی بن عمرو العطار قزوینی ۱۲۷
- ۱۱- علی بن مهزیار اهوازی ۱۲۸
- ۱۲- ابامحمد فضل بن شاذان نیشابوری ۱۲۹
- ۱۳- محمد بن علی بن مهزیار اهوازی ۱۲۹
- ۱۴- محمد بن حمزه قمی اشعری ۱۲۹
- ۱۵- محمد بن علی قمی اشعری ۱۲۹
- ۱۶- مصقله بن اسحاق قمی اشعری ۱۳۰

- ۱۷- احمد بن محمد بن عیسی اشعری قمی ۱۳۰
- ۱۸- بشر بن بشار نیشابوری شاذانی ۱۳۰
- ۱۹- فارس بن حاتم بن ماهویه قزوینی ۱۳۰
- ۲۰- ابوطاهر برقی ۱۳۱

فصل نهم : اصحاب امام حسن عسکری (ع) (۲۶۰ - ۲۵۴ ق)

- ۱- احمد بن اسحاق قمی اشعری ۱۳۲
- ۲- ابراهیم بن مهزیار اهوازی ۱۳۳
- ۳- احمد بن ادريس قمی اشعری، اباعلی ۱۳۳
- ۴- حسین بن اشکب مروزی ۱۳۴
- ۵- داود بن ابی زید نیشابوری ۱۳۵
- ۶- حسن بن نصر قمی تفهیمی ۱۳۵
- ۷- سعد بن عبدالله قمی اشعری ۱۳۶
- ۸- عبدالله بن حمدویه بیهقی ۱۳۸
- ۹- سهل بن زیاد آدمی رازی ۱۳۹
- ۱۰- صالح بن ابی حماد رازی ۱۳۹
- ۱۱- عبدالله بن جعفر قمی ۱۴۰
- ۱۲- العمرکی بن علی بن محمد بوفکی نیشابوری ۱۴۱
- ۱۳- محمد بن ابراهیم بن مهزیار اهوازی ۱۴۱
- ۱۴- فضل بن شاذان نیشابوری ۱۴۲
- ۱۵- محمد بن علی شوشتری ۱۴۵
- ۱۶- ابوعبدالله محمد بن احمد بن نعیم شاذانی نیشابوری ۱۴۵
- ۱۷- محمد بن حسن صفار قمی ۱۴۶
- ۱۸- محمد بن یزداد رازی ۱۴۷
- ۱۹- ابوسهل نوبختی ۱۴۷
- ۲۰- اسحاق بن اسماعیل نیشابوری ۱۵۰
- ۲۱- داود بن عامر قمی اشعری ۱۵۰
- ۲۲- یعقوب بن اسحاق برقی ۱۵۰

- ۲۳- فارس بن حاتم ماهویه قزوینی ۱۵۰
- ۲۴- حسن بن محمد بن بابا قمی ۱۵۱

فصل دهم : اصحاب امام مهدی (عج) (۲۶۰ ق)

- ۱- حسین بن روح نوبختی قمی ۱۵۲
- جنبه‌های سیاسی زندگانی حسین بن روح ۱۵۷
- ماجرای شلمغانی در عهد نیابت حسین بن روح قمی ۱۵۸
- نقش حسین بن روح در گسترش تشیع در ایران ۱۶۱
- تألیفات حسین بن روح ۱۶۱
- کرامات و مکاشفات حسین بن روح ۱۶۲
- مدت زیارت و وفات حسین بن روح نوبختی ۱۶۴
- ۲- قاسم بن علاء آذربایجانی ۱۶۴
- ۳- محمد بن شاذان نیشابوری ۱۶۵
- پایان بخش اول ۱۶۶

بخش دوم : معرفی اصحابی که ایران را بر آنها قطعی نیمت و انتصاب به شهرهای ایران و احیاناً دارابودن اوصاف ایرانی مثل القاء سید علی ایرانی بودن آنها دانسته شده است

فصل اول : اصحاب امام علی بن ابیطالب (ع) (۴۰ - ۱۱ ق)

- ۱- عبدالله بن ابی سخیله خراسانی ۱۶۹

فصل دوم : اصحاب امام علی بن حسین سجاد (ع) (۳۱ - ۶۰ ق)

- ۱- حبیب سیستانی ۱۷۰
- ۲- ابان بن ابی عیاش فیروز (اسماعیل) مولی عبدالقیس بصری ۱۷۱
- ۳- سعید بن مرزبان کوفی ۱۷۱
- ۴- عبدالله بن هرمز مکی ۱۷۱

فصل سوم : اصحاب امام محمد بن علی باقر (ع) (۹۲ - ۱۱۴ ق)

- ۱- ایوب بن ابی تمیمه کیسان سبختانی (سیستانی) ۱۷۲
- ۲- ایوب بن بکر بن ابی علاج موصلی ۱۷۳
- ۳- جراح مدائنی ۱۷۳

- ۴- حسن بن السّری العبّدی انباری ۱۷۳
- ۵- زهیر مدائنی ۱۷۴
- ۶- حبیب بن معلی سبستانی ۱۷۴
- ۷- سلمان بن خالد طلحی قمی ۱۷۴
- ۸- حسین بن عبدالله ارجانی خوزستانی ۱۷۴
- ۹- صامت یّاع هروی ۱۷۵
- ۱۰- میسر بن عبدالعزیز مدائنی ۱۷۵
- ۱۱- ابوجعفر مدائنی ۱۷۶
- ۱۲- محمد بن رستم بن جریر طبری ۱۷۶
- ۱۳- یزید بن محمد شیبانی ۱۷۷
- ۱۴- ابوطالب قمی ۱۷۷
- ۱۵- اعین رازی ۱۷۷
- ۱۶- اسحاق قمی ۱۷۷
- ۱۷- یحیی بن ابی العلاء رازی ۱۷۷
- ۱۸- صلت بن بهرام ۱۷۸
- ۱۹- شاذویه بن حسین قمی ۱۷۸

فصل چهارم : اصحاب امام صادق (ع) (۱۴۸- ۱۱۴ ق)

- ۱- ابراهیم بن طهان هروی ۱۸۰
- ۲- ابراهیم بن میمون یّاع هروی ۱۸۰
- ۳- ادريس بن عبدالله اصفهانی ۱۸۱
- ۴- اسحاق بن ابوهارون جرجانی ۱۸۱
- ۵- ابوسعید مدائنی ۱۸۱
- ۶- اشیم بن عبدالله خراسانی ۱۸۲
- ۷- بشر بن بیان بن حرمان تفلیسی ۱۸۲
- ۸- بشر بن ابی عقبه مدائنی ۱۸۲
- ۹- ثابت بن شریح انباری ۱۸۲
- ۱۰- جبّله خراسانی ۱۸۳

- ۱۱- محمد بن سلیمان دیلمی ۱۸۳
- ۱۲- یحیی بن خالد رازی ۱۸۳
- ۱۳- حبیب بن معلل مدائنی ۱۸۴
- ۱۴- حدید بن حکیم مدائنی ۱۸۴
- ۱۵- حسن بن بحر مدائنی ۱۸۵
- ۱۶- حسن بن صدقه مدائنی ۱۸۵
- ۱۷- حفص بن ابی اسحاق مدائنی ۱۸۶
- ۱۸- حسین ارجانی ۱۸۶
- ۲۰- خالد بن ابو ریمه مدائنی ۱۸۶
- ۲۱- حسین خراسانی ۱۸۶
- ۲۲- حماد السعندری یا مندلی ۱۸۷
- ۲۳- داود بن زریب خندقی ۱۸۷
- ۲۴- داود بن نعمان انباری ۱۸۸
- ۲۵- یحیی بن خزار شیرزی سرخسی ۱۸۹
- ۲۶- سعید بن سعید جرجانی ۱۸۹
- ۲۷- سلم بن سالم بلخی ۱۸۹
- ۲۸- سلیمان بن عبدالرحمان بارقی مولای کوفی ۱۹۰
- ۲۹- سهل بن حسن خراسانی ۱۹۰
- ۳۰- سهل بن سعید حلوانی ۱۹۰
- ۳۱- سیف بن هروی کوفی ۱۹۱
- ۳۲- صالح خراسانی ۱۹۱
- ۳۳- صباح مدائنی ۱۹۱
- ۳۴- عبدالصمد بن محمد قمی ۱۹۱
- ۳۵- عبدالله بن بکر ارجانی ۱۹۱
- ۳۶- عبدالله بن عبدالله انباری ۱۹۲
- ۳۷- عبدالملک بن عبدالله قمی ۱۹۲
- ۳۸- عبدالوهاب قمی ۱۹۳

- ۳۹- عبدالرزاق بن ابراهیم خراسانی ۱۹۳
- ۴۰- عجلان مدائنی ۱۹۳
- ۴۱- عطیه بن نجیح رازی ۱۹۴
- ۴۲- عقبه بن صالح خراسانی ۱۹۴
- ۴۳- علی بن نعمان رازی ۱۹۴
- ۴۴- عمار بن عبدالحمید سجستانی ۱۹۴
- ۴۵- عیسی بن شیره مدائنی ۱۹۵
- ۴۶- فضل بن سلیمان مدائنی ۱۹۵
- ۴۷- فضیل بن سلیمان بن احمد مدائنی ۱۹۵
- ۴۸- محمد بن حکم ساداتی دانی ۱۹۵
- ۴۹- محمد بن سلیمان دانی ۱۹۶
- ۵۰- محمد بن سلیمان اصفهانی کوفی ۱۹۶
- ۵۱- محمد بن شعاع مروزی ۱۹۶
- ۵۲- محمد بن عبیده سابوری ۱۹۷
- ۵۳- محمد بن عذافر مدائنی ۱۹۷
- ۵۴- محمد بن فضل بن عطیه خراسانی ۱۹۸
- ۵۵- محمد بن منصور جرجانی ۱۹۸
- ۵۶- مرام بن حکیم مدائنی ۱۹۸
- ۵۷- میاح مدائنی ۲۰۰
- ۵۸- نوح بن ابراهیم موصلی ۲۰۰
- ۵۹- هشام بن مثنی رازی ۲۰۰
- ۶۰- یحیی بن سعید فروخ قطعان هروی ۲۰۱
- ۶۱- یونس نسائی ۲۰۱
- ۶۲- سلیمان دیلمی ۲۰۱
- ۶۳- عبدالله بن مشکان ۲۰۱
- ۶۴- آدم بن عبدالله قمی ۲۰۲
- ۶۵- ادريس بن عبدالله قمی ۲۰۲

- ۶۶- جریر بن حکیم مدائنی ۲۰۲
- ۶۷- حمزه بن یسع قمی ۲۰۲
- ۶۸- خالد بن سفیان معروف به شاذان ۲۰۲
- ۶۹- محمد بن مسلم بن هرمز ۲۰۲
- ۷۰- عبدالله بن شاذان زبالی ۲۰۳
- ۷۱- زکریا بن سابور مولای واسطی ۲۰۳
- ۷۲- زکریا بن ادريس قمی ۲۰۳
- ۷۳- عبدالعزيز بن عبدالصمد قمی ۲۰۳
- ۷۴- عبدالحمید اصفهانی ۲۰۳
- ۷۵- عمران بن سنان قمی ۲۰۳
- ۷۶- عمر بن هارون بلخی ۲۰۴
- ۷۷- عیسی بن عبدالله قمی ۲۰۴
- ۷۸- عثمان بن بهرام کوفی ۲۰۴
- ۷۹- نصر بن قابوس لخمی ۲۰۴
- ۸۰- مصدق بن صدقه مدائنی ۲۰۴
- ۸۱- محمد بن اسحاق موصلی ۲۰۵
- ۸۲- یحیی بن علاء رازی ۲۰۵
- ۸۳- ابوسعید خراسانی ۲۰۵
- ۸۴- ولید قمی ۲۰۵
- ۸۵- علی بن حکم انباری ۲۰۵

فصل پنجم : اصحاب امام کاظم (ع) (۱۸۳ - ۱۴۸ هـ)

- ۱- داود بن زریری خندقی ۲۰۶
- ۲- زکریا بن عبدالصمد قمی ۲۰۶
- ۳- زیاد بن سلیمان بلخی ۲۰۷
- ۴- سعد بن سعید بلخی ۲۰۷
- ۵- سعد بن عمران قمی ۲۰۷
- ۶- محمد بن ابراهیم موصلی ۲۰۷

۷- نصر بن قابوس..... ۲۰۷

۸- ابوالفضل خراسانی..... ۲۰۸

فصل ششم : اصحاب امام رضا (ع) (۲۰۲-۱۸۳ ق)

۱- ابراهیم بن سلامه نیشابوری..... ۲۱۰

۲- ابراهیم بن محمد خراسانی..... ۲۱۰

۳- حسن تفلیسی، ابامحمد..... ۲۱۰

۴- حسین بن جهم رازی..... ۲۱۱

۵- حسین بن شعبه مدائنی..... ۲۱۱

۶- حمدان بن سلمه نیشابوری..... ۲۱۱

۷- حمزه بن یعلی قمی..... ۲۱۱

۸- حسین بن یسار مدائنی..... ۲۱۲

۹- سعید بن سعید قمی..... ۲۱۲

۱۰- سلیمان مروزی..... ۲۱۲

۱۱- صدقه خراسانی..... ۲۱۲

۱۲- ابو جریر قمی..... ۲۱۲

۱۳- عبدالوهاب معروف به ابن کثیر نهاوندی..... ۲۱۳

۱۴- ابویحیی موصلی..... ۲۱۳

۱۵- عباس بن معروف قمی..... ۲۱۳

۱۶- علی بن سعید مدائنی..... ۲۱۳

۱۷- عمرو بن سعید مدائنی..... ۲۱۴

۱۸- فضل بن سنان نیشابوری..... ۲۱۴

۱۹- محمد بن اسلم طوسی..... ۲۱۴

۲۰- محمد بن خضیب اهوازی..... ۲۱۵

۲۱- محمد بن سالم قمی..... ۲۱۵

۲۲- ابوسعید خراسانی..... ۲۱۵

۲۳- محمد بن عبدالله خراسانی..... ۲۱۵

۲۴- محمد بن عبدالله مدائنی..... ۲۱۵

- ۲۵- محمد بن فیض بن مالک مدائنی ۲۱۶
- ۲۶- محمد بن آدم مدائنی ۲۱۶
- ۲۷- محمد بن قاسم پوشنگی ۲۱۶
- ۲۸- موسی بن جند قمی ۲۱۶
- ۲۹- ولید بن ابان ضبی رازی ۲۱۶
- ۳۰- ابو محمد تفلیسی ۲۱۷
- ۳۱- یعقوب بن یزید بن حماد انباری ۲۱۷
- ۳۲- ابواسحاق خراسانی ۲۱۸
- ۳۳- ابو محمد قزحی ۲۱۸
- ۳۴- ابوالحسن خراسانی ۲۱۸
- ۳۵- ابو محمد الذریری بوری ۲۱۸
- ۳۶- ابوالفضل خراسانی ۲۱۸
- ۳۷- ابو خالد سیستانی ۲۱۸
- ۳۸- حمدان بن ابراهیم اهوازی ۲۱۹
- ۳۹- حسین راوندی دینوری ۲۱۹
- ۴۰- عقیبة بن رستم ۲۱۹
- ۴۱- عطیه بن رستم ۲۱۹
- ۴۲- علی بن یونس بن بهمن ۲۱۹
- ۴۳- محمد بن آورمه قمی ۲۲۰
- ۴۴- محمد بن سهل رازی ۲۲۰
- ۴۵- محمد بن جُذاعة فارسی ۲۲۰
- ۴۶- محمد بن عیسی قمی ۲۲۰

فصل هفتم : اصحاب امام جواد (ع) (۲۲۰- ۲۰۲ ق)

- ۱- احمد بن حماد مروزی (اباعلی) ۲۲۲
- ۲- ادریس قمی ۲۲۳
- ۳- حسن بن عباس خُریش رازی (ابوعلی) ۲۲۳
- ۴- حسین بن علی قمی ۲۲۴

- ۵- حسین بن محمد قمی ۲۲۴
- ۶- حمدان بن اسحاق خراسانی ۲۲۴
- ۷- عبدالله بن محمد بن حمّاد رازی ۲۲۵
- ۸- علی بن عبدالله قمی ۲۲۵
- ۹- علی بن عبدالله مدائنی ۲۲۵
- ۱۰- محمد بن اسلم طبری ۲۲۵
- ۱۱- محمد بن عبدالجبار قمی ۲۲۵
- ۱۲- احمد بن زکیا بن ابا قمی ۲۲۶
- ۱۳- جعفر بن عبدالله قمی ۲۲۶
- ۱۴- سعد بن سعد سی ۲۲۶
- ۱۵- ابوطالب قمی ۲۲۶
- ۱۶- احمد بن محمد سیاری اصفهانی ۲۲۷
- ۱۷- اسحاق انباری ۲۲۷

فصل هشتم: اصحاب امام هادی (ع) (۲۵۴-۲۲۰ ق)

- ۱- ابراهیم بن اسحاق نهاوندی ۲۲۸
- ۲- ابراهیم بن عبده نیشابوری ۲۲۸
- ۳- ابراهیم دهقان ۲۲۹
- ۴- جعفر بن ابراهیم بن محمد همدانی ۲۲۹
- ۵- حسن بن محمد مدائنی ۲۲۹
- ۶- حسین بن مالک قمی ۲۲۹
- ۷- حفص مروزی (مروزی) ۲۳۰
- ۸- حمدان بن سلیمان نیشابوری (ابوسعید) ۲۳۰
- ۹- خلیل بن هشام الفارسی ۲۳۰
- ۱۰- خیران بن اسحاق زاکانی ۲۳۱
- ۱۱- سرّی بن سلامه اصفهانی ۲۳۱
- ۱۲- سلیمان بن داوود مروزی ۲۳۱
- ۱۳- عبدالصمد بن محمد قمی ۲۳۱

- ۱۴- عبدالله بن حسن دینوری ۲۳۱
- ۱۵- فتح بن یزید جرجانی ۲۳۲
- ۱۶- محمد بن احمد بن حماد رازی ۲۳۳
- ۱۷- محمد بن اسماعیل بلخی ۲۳۳
- ۱۸- محمد بن حمزه قمی ۲۳۳
- ۱۹- محمد بن اسماعیل صیمری قمی ۲۳۴
- ۲۰- محمد بن حسان رازی زبیری ۲۳۴
- ۲۱- محمد بن خالد رازی ۲۳۴
- ۲۲- محمد بن حسین اهوازی ۲۳۴
- ۲۳- محمد بن حید بن کلثوم مروزی ۲۳۵
- ۲۴- موسی بن مرشد وافی نیشابوری ۲۳۵
- ۲۵- نصر بن خادام قمی ۲۳۵
- ۲۶- یحیی بن ابی بکر رازی ۲۳۵
- ۲۷- حسن بن محمد مدائنی ۲۳۵
- ۲۸- حسین بن عبیدالله قمی ۲۳۶
- ۲۹- شاهویه بن عبدالله ۲۳۶
- ۳۰- عبدالرحمن بن محمد معروف قمی ۲۳۶
- ۳۱- ابویحیی جرجانی ۲۳۶

فصل نهم : اصحاب امام حسن بن علی عسگری (ع) (۱۱۰-۲۵۴ ق)

- ۱- احمد بن ابراهیم مراغی ۲۳۸
- ۲- جابر بن یزید فارسی ۲۳۹
- ۳- عمرو بن سوید مدائنی ۲۳۹
- ۴- علی بن شجاع نیشابوری ۲۳۹
- ۵- عروه الوکیل قمی ۲۳۹
- ۶- محمد بن احمد بن حماد مروزی ۲۳۹
- ۷- محمد بن احمد جعفر قمی ۲۴۰
- ۸- احمد بن عبدالله انباری ۲۴۰

- ۹- ابراهیم بن خضیب انباری ۲۴۰
- ۱۰- علی بن جعفر خُزاعی مروزی ۲۴۰
- ۱۱- علی بن حَسَكَه قمی ۲۴۰
- ۱۲- قاسم بن یقطين قمی ۲۴۱
- ۱۳- علاء بن حسن رازی ۲۴۱
- نقشه ایران بزرگ در عهد بنی امیه و بنی عباس ۲۴۶
- منابع ۲۴۷

www.ketab.ir

مقدمه

موضوع اصلی این کتاب علم تراجم است (شرح احوال)؛ که در آن، «شخصیت یک راوی از جنبه‌های گوناگون بررسی می‌شود به این مفهوم که در این علم سوانح زندگی روایان بدون اینکه ارتباطی با مدح و ذم آنان داشته باشد مورد مطالعه است که از نمونه این کار علمی کتاب انساب الاشراف بلاذری است که در ترجمه احوال افراد چنین رفتار می‌کند و به عبارتی می‌توان تاریخ زندگی افراد (بیوگرافی) را با این علم معادل دانست، نه چون علم رجال که به شناخت جنبه خاصی از شخصیت یک راوی می‌پردازد و صرفاً به رد یا قبول خبر او می‌انجامد».^۱ بر همین اساس سعی شده است پس از ارائه شرح حال صحابه ایرانی تبار ائمه اطهار (ع) به دلیل اصل روایان ایشان نیز محسوب می‌شوند، با بررسی اطلاعات تاریخی در مورد آنان، به جرح و تعدیل زندگی و شخصیت دینی آنان نیز پرداخته شود. بنابراین پیداست که علی رغم وجود تفاوت میان علم تراجم و رجال، ارتباط تنگاتنگی میان این دو شاخه علمی وجود دارد.

عواملی موجب پیدایش و گسترش علم رجال و تراجم میان مسلمانان گردید که در ذیل به برخی از این عوامل اشاره می‌شود:

الف) منع تدوین حدیث که بلافاصله بعد از رحلت اکرم (ص) توسط عده‌ای از صحابه از جمله عبدالله بن عمر، ابوهریره، زید بن ثابت، ابوسعید خدری و امیرموسی اشعری آغاز گردید^۲ و خلیفه اول بر درستی آن مهر تأیید نهاد^۳ و این رویه در عهد خلیفه دوم به صورت بیگیری شد^۴. چرا که او اعتقاد داشت که یهود با منقولات خود از پیغمبرشان دست از کتاب خدا برداشتند، به دست پرداختند. چنانکه ابوبکر در آغاز احادیثی را جمع کرد ولی بعد آنها را سوزاند و عمر نیز قصد نوشتن احادیث را کرده بود ولی بعد از یک ماه تأمل از تصمیم خود باز گشت.^۵ البته درباره دامنۀ این منع و حدود و تفرقات اختلاف وجود دارد. ظاهراً این منع احادیث مربوط به احکام و مسائل عبادی و عملی نمی‌شد، چرا که در آن زمان خلیفه اول به رسم قبیله‌ای بر سر کار آمده بود و هنوز مباحث مربوط به حکومت و فقه سیاسی که بعدها در جامعه

۱. خامنه‌ای سیدعلی، مقاله چهار کتاب اصلی علم رجال: ص ۳۴۷ و قاسم‌پور، فرهنگ اصطلاحات رجال، ۱۰۴ و ۷۲.

۲. شانه‌چی، علم الحدیث: ۲۶.

۳. ذهبی، تذکره الحفاظ، ۳/۱ - ۲.

۴. دارمی، سنن ج ۱: ۵۸، ابن سعد، طبقات ج ۱: ۱۴، ابن ماجه، سنن: ۱ - ۱۲.

۵. سیوطی، تنویر الحوائک: ۴ و صبحی صالح، علوم الحدیث، ۴۰-۳۹.

اسلامی پدید آمد، مطرح نشده بود تا حکومت و مدیریت جامعه اسلامی را نیز شامل شود و در باب نماز و روزه آزادی عمل اعلام شده بود. شاید منظور این کثیر نیز از مسائل عبادی همین نکته باشد که گفته است: «البته در مسائل عبادی و عملی استثناء قائل شده بود».^۱ این روش تا پایان خلافت خلیفه سوم ادامه یافت و در این عهد هیچ حدیثی به طور رسمی نوشته نشد و مجموعه‌ای که دربرگیرنده حدیث باشد، جز آنچه برخی از صحابه و تابعین بنابه علاقه شخصی نگاشتند، پدید نیامد. سرانجام عمر بن عبدالعزیز بود که فرمان رسمی برای کتابت حدیث صادر کرد.^۲ طول مدت منع کتابت حدیث ایجاد می‌کرد که علمی به نام علم رجال پدید آید تا در طول این مدت به بررسی صحت و سقم احادیثی بپردازد که به صورت شفاهی در میان مردم رواج داشت.

در این میان خدایات فراوانی بر علم حدیث وارد شد و روایات بسیاری که صحیح و معتبر بودند، از میان رفت و به جای آنها احادیث جعلی و دروغین انتشار یافت و جامعه اسلامی را دچار انحطاط و تشکیک آراء کرد تا جایی که در عهد معاویه بن ابی سفيان، فرمان رسمی دولتی برای جعل حدیث در مدح بنی امیه صادر شد.^۳

ب) تبیین احکام شرعی عمدتاً منحصر به بیان و توضیح معصومین (ع) است که مفسران واقعی قرآن و مبین احکام شریعت هستند، بدین جهت بازشناسی روایات معصومین (ع) در میان آن همه روایات جعلی و دروغین، احتیاج به علم رجال و تراجم دارد تا اسناد و روایات را از حدیث صدق و کذب مورد بررسی قرار دهد و این خود دلیل تشویق شیعیان به پرداخت به این علم بود که زمینه آن نیازمندی به وجود رجال‌های مرتبط با این علم بود.

در بررسی ریشه‌های پیدایش این علم باید گفت: قرآن کریم صراحتاً مسلمین را به تحقیق در باب کسانی که خبری را نقل می‌کنند فراخوانده است.^۴ رسول اکرم (ص) نیز در ضمن روایتی نسبت به انتساب کذب

۱. ابن کثیر، البدایه و النهایه، ج ۸: ۱۰۷.

۲. خطیب بغدادی، شرف اصحاب الحدیث: ۹۱.

۳. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۳: ۱۶.

۴. قرآن کریم، سوره حجرات، آیه ۵.

و دروغ بر خود به مسلمین هشدار داد تا آنجا که فرمود: «مَنْ كَذَبَ عَلَى مُتَعَمِّدٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ فِي النَّارِ»^۱ یعنی «هر کس به عمد بر من دروغ بزند جایگاهش در آتش است» و این نشان می‌دهد که ایشان در زمان حیات خود سعی در جلوگیری از اشاعه دروغ داشتند.

امام علی (ع) نیز در توضیح علل بروز اختلاف در روایاتی که میان مردم شایع است هشدارهایی ارائه دادند از جمله در قسمتی از سخنان خویش فرمودند:

«همانا احادیث در دسترس مردم حق و باطل و راست و دروغ و ناسخ و منسوخ و عام و خاص و محکم و متشابه و محض و موهوم (از روی وهم و گمان) است و به تحقیق در زمان رسول خدا (ص) به آن حضرت دروغ دستند تا اینکه آن حضرت به خطبه خواندن ایستاد و فرمود: هرکس از روی عمد و دانسته به من دروغ بزند، باید سیمگاه خود را در آتش (دوزخ) قرار دهد.

همانا، حدیث را [از پیغمبر اگر (ص)] پذیرد از چهار مرد برای تو نقل می‌کند که پنجمی ندارد:

اول منافق که در ظاهر خود را مسلمان جلوه می‌دهد ولی عمداً به رسول خدا (ص) دروغ می‌بندد و چون از صحابه رسول خدا (ص) دانسته شده، مردم عیب او را قبول می‌کنند.

دوم: مردی که از رسول خدا (ص) چیزی را شنید، ولی درست حفظ نکرده و در آن اشتباه و خطا کرده، اما دانسته دروغ نمی‌گوید و آنچه را در دست دارد، به پیغمبر (ص) نسبت می‌دهد. پس اگر مسلمانان می‌دانستند که او حدیث را اشتباه فهمیده، از او نمی‌پذیرفتند. و اگر از بین می‌رفتند، امید که اشتباه کرده آن را ترک گفته، نقل نمی‌کرد.

سوم: مردی است که از رسول خدا (ص) چیزی را شنیده است که ایشان به انجام آن امر کرده و سپس از آن نهی کرده‌اند و باز به آن امر فرموده‌اند و این مرد نمی‌داند. پس منسوخ را نگهداشته و ناسخ را به دست نیاورده و اگر می‌دانست که آن حدیث نسخ گردیده نقل نمی‌کرد و اگر مسلمانان هم موقعی که آن را از او شنیدند، می‌دانستند که نسخ شده به آن عمل نمی‌کردند.

چهارم: کسی است که بر خدا و رسولش (ص) دروغ نبسته و از ترس خدا، دروغ را دشمن داشته و اشتباه هم نکرده است بلکه آنچه شنیده به همان قسم حفظ کرده و بدون آنکه چیزی بر آن بیفزاید یا چیزی از آن بکاهد، آن را نقل کرده است و ناسخ را ازبر کرده و به آن عمل نموده و از منسوخ دوری گزیده است و عام و خاص را پس از شناختن در جای خویش به کار برده است و محکم و متشابه آن را دانسته است، یعنی در حدیثی که معنی آن آشکار است عمل نموده است و در عمل به حدیث کوتاهی نکرده است. از رسول خدا (ص) گاهی به مقتضای وقت و زمان، سخنی صادر می‌شد که دارای دو معنی بود. پس کسی که نمی‌دانست خدا و رسول او (ص) از آن سخن چه چیزی اراده کرده‌اند، آن را می‌شنید و از روی بی‌اطلاعی برخلاف واقع و بر ضد آنچه به آن قصد شده، معنی و توجیه می‌کرد و چنین نبود که همه اصحاب رسول خدا (ص) از ایشان مطلبی بپرسند، بلکه دوست داشتند بادیه‌نشینی از راه برسد و سؤال کند تا آنها بشنوند. پس این تالیل باعث اختلاف مردم و پریشان ماندن آنان در روایاتشان است»^۱.

مُسلم در صحیح خود بر مبنای «مَدَنِيَّةُ نَبْلِ سُنَّتِ» پرسش از سند روایات و رجال حدیث را مربوط به اواخر دورهٔ تابعین می‌داند.^۲ محدثین اواخر دورهٔ تابعین را بعد از قرن اول هجری و آخرین نفر آنها را ابن جریج عبدالملک بن عبدالعزیز رومی الاصل (۱۵۰ - ۱۸۰ ق) می‌دانند.^۳

امامان معصومین بعدی نیز بر شناخت رجال حدیث تأکید بسیار کرده‌اند. از جمله امام صادق (ع) فرموده است: «إِغْرِقُوا مَنَازِلَ الرِّجَالِ مَنَّا عَلَى قَدَرِ رَوَايَاتِهِمْ عَدًّا» و «... هُنَّ تَرْتِيبُ تَلَّاسِ هَایِ إِمَامِ رِضَا (ع) در معرفی و لعن غلات و واقفه و امام هادی (ع) و امام عسکری (ع) در معرفی غلات عصر خود در همین راستا بود»^۴ و در روایات مشهور از امام عصر (عج) که به «حوادث الاصل» معروف است، رجوع به راویان احادیث واجب شده است زیرا آنان حجت معصوم (ع) بر شیعیان هستند و آن حدیث این است:

«وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ، فَارْجِعُوا إِلَى رِوَاةِ أَحَادِيثُنَا، فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»^۵.

۱. علی (ع)، نهج البلاغه، خطبة ۲۰۱.

۲. مسلم، صحیح: ۱ - ۱۵.

۳. مدیر شانه‌چی، علم الحدیث: ۱۰۸.

۴. کشی، رجال، ۹۹۷ و ۹۹۴ و ۸۶۰ هـ.

۵. صدوق، کمال الدین: ۴۸۴؛ طوسی، رجال: ۱۶۳.